

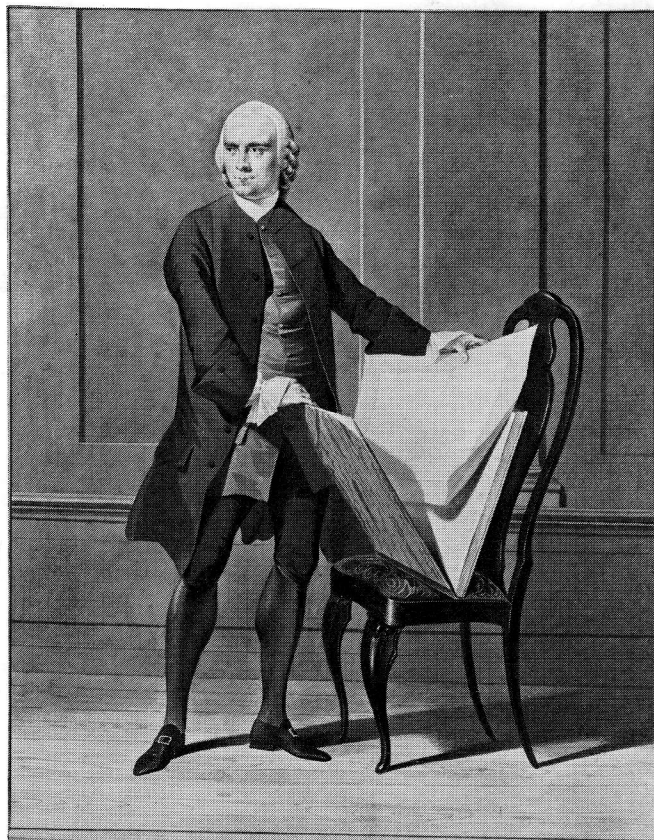
7 februari – 2 mei 1976

CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL 1726-1798

Tweehonderd vijftig jaar geleden, op vrijdag 4 januari 1726, werd in het stadje Weesp Cornelis Ploos van Amstel Jacobsz. Cornelisz. geboren. Hij zou een van de grootste kunstverzamelaars worden die Nederland gekend heeft.

Zijn ouders waren in feite Amsterdammers, en 't was dan ook in Amsterdam dat Cornelis werd opgevoed en zijn hele leven zou blijven wonen. Het milieu van zijn familie: kooplieden, juristen, burgemeesters, een enkele predikant, bracht hem niet vanzelfsprekend tot de kunst. Niettemin ging de jonge Cornelis al op z'n 13de jaar in de leer bij de tekenaar en schilder Norbert van Bloemen, en kwam – waarschijnlijk via hem – al heel gauw in contact met andere Amsterdamse kunstenaars: Jacob de Wit, Isaac de Moucheron, Jacobus Houbraken, Jan Punt, en ook met Cornelis Troost. In 1758 trouwde hij diens dochter Elisabeth. En in 1778 trad zijn jongere broer Jacob in het huwelijk met een andere dochter: Sara Troost. Die sterke band met een pur-sang artiestenfamilie als de Troost's en de met hen verwante Chalon's heeft zonder twijfel grote invloed gehad op Ploos van Amstel's kunstzinnige vorming.

Zijn eigenlijke vak werd evenwel dat van houthandelaar. Als firmant van de – ook nu nog bloeiende – firma Bontekoning & Aukes heeft hij zich de financiële middelen kunnen verwerven, waarmee hij zijn verzameldrift kon bevredigen. Annex met de houthandel was de handel in schepen of scheeps aandelen, de zgn. partenrederij; verder had Ploos belangen in een aantal houtzaagmolens, en trad hij regelmatig op als makelaar bij kunstveilingen.

80 Het portret van C. Ploos van Amstel, door hemzelf in aquarel gecopieerd naar een schilderij van Jacobus Buys.

Hij is zeker niet een wereldvreemde aestheet of kunstdromer geweest, maar een man die het niet ontbrak aan zakelijk inzicht en wiens verzamelactiviteiten gesteund werden door commerciële deskundigheid. Als welvarend zakenman met organisatorische gaven, een brede belangstelling en grote werkkraft is Ploos natuurlijk een gezocht man geweest voor allerlei besturen en directies. Zo was hij al in 1758 directeur van de Stads Tekenacademie, nadat die mede door zijn toedoen na een periode van sluimer weer nieuw leven was ingeblazen. In 1768 werd hij lid van de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, waar hij de grondlegger zou worden van de huidige Ned. Maatschappij voor Handel en Nijverheid. Het jaar daarop werd Ploos Directeur van het Zeeuws Genootschap, en in 1776 Professor aan de kunstacademie te Düsseldorf. Allerlei andere instellingen en genootschappen steunde hij met zijn lidmaatschap dan wel met een oratie of verhandeling op het gebied van de kunsttheorie. Zijn redevoeringen in de Amsterdamse Tekenacademie werden in 1785 gebundeld uitgegeven. Twee jaren eerder had Ploos een anatomieboek voor tekenaars gepubliceerd.

Daarnaast correspondeerde Ploos met geleerden en kunstenaars in binnen- en buitenland en was hij een gezien kunstkenner aan het Hof van de Stadhouder, Prins Willem V.

Internationaal bekend echter werd Ploos van Amstel door twee "projecten": zijn tekeningencollectie en zijn prentuitgaven.

I. De Verzameling

Al vroeg, toen hij nog maar 14 jaar oud was, begon de jonge Cornelis met het verzamelen van prenten en tekeningen. Toen hij in 1798 stierf, liet hij een kunstcollectie na, die, opgesomd in de catalogus van de openbare verkoping, 626 bladzijden druks beslaat, nog afgezien van de boekerij, waarvan de veiling alleen al een week duurde. Er waren schilderijen, prenten, beelden, penningen, miniaturen, optische instrumenten, zeldzame gesteenten, en . . . duizenden tekeningen.

De laatste categorie was misschien de belangrijkste. Het zwaartepunt lag bij de meesters van de 17de eeuw. Om een indruk te geven van de ongelofelijke rijkdom: er waren 39 landschappen van Lambert Doomer, 25 van Adriaen van de Velde, en de nog complete reeks van meer dan 240 grote kasteeltekeningen in Holland en Utrecht door Roelant Roghman, thans over de hele wereld verspreid. Van de zeeschilder Ludolf Bakhuizen had Ploos er een twintigtal, van Ostade ruim 30 stuks. Op Rembrandt's naam stonden er meer dan 80.

En Ploos' eigen tijdgenoten? Is hij, die zich een plaats in de "establishment" had verworven, ook maecenas geweest? Troost en De Wit waren al overleden vóór onze Cornelis zich grote aankopen kon permitteren. Dat van eerstgenoemde toch een reeks topwerken aanwezig was, is begrijpelijk: hij was Ploos' schoonvader. De dozijnen tekeningen van De Wit zullen later verworven zijn. Een werkelijke tijdgenoot was de topografische tekenaar Paul van Liender: van hem waren er dan ook tientallen bladen, en van Jan de Beyer zelfs niet minder dan 325! Getekende topografie van Amsterdam had onze verzamelaar bijeengebracht in een zgn. Atlas, een aparte collectie stadsgezichten, die merkwaardig genoeg bijeen is gebleven, en nu deel uitmaakt van het Amsterdamse Gemeente-archief.

De overige tekeningen waren, zoals ook thans in de prentenkabinetten, naar landen geordend: Italiaanse, Franse, Duitse tekeningen.

Binnen die groepering lagen ze echter veelal naar genres bij elkaar: "Landgezichten", "Bijbel-Ordonnantiën", "Pourtraiten", "Historieele Teekeningen", "Bloem- en Fruitstukken" enz. Ook wel volgens techniek: "in zwart krijt", "gecouleurd" en "ongecouleerd". Aan het huidige principe: alle werken van dezelfde meester bijeen, werd in de dagen van Ploos - en nog lang daarna - niet zoveel waarde gehecht.

Enige tientallen van Ploos' oude tekeningen, als zijn eigendom herkenbaar door het merk dat hij er op aanbracht en/of notities in zijn handschrift, zijn langs allerlei omwegen in het Rijksprentenkabinet terecht gekomen. Het beste hieruit is in de laatste afdeling van de tentoonstelling te zien.

De prenten heeft Ploos vermoedelijk nooit van een collectiemark voorzien, en daarom zijn ze ook moeilijk als zijn bezit te herkennen. Van één onderdeel echter weten we de geschiedenis tamelijk precies: de beroemde collectie Rembrandt-etsen. Dit was al een veel oudere verzameling, die verondersteld werd zelfs nog van Rembrandt's tijdgenoot, burgemeester Jan Six, te komen, maar in ieder geval het eigendom is geweest van de Delftse collectionneur Valerius Röver. Na Ploos' dood ontstond over deze etsen onenigheid onder de wettige en vermeende erfgenamen. Tweemaal in openbare veiling gebracht werden zij bij die gelegen-

heden niet verkocht, maar gingen tenslotte ondershands over in het bezit van de Engelse Rembrandt-bewonderaar Lord Aylesford. Een gedeelte van Ploos' Rembrandts berust nu in het Brits Museum. Dit bestek laat niet toe in te gaan op andere sectoren van Ploos' kunstcollectie. De papierkunst is ook stellig het belangrijkste geweest. Niettemin waren er onder de 70 schilderijen een paar juwelen van 17de-eeuwse kabinetkunst, zoals het Kerkinterieur van Emanuel de Witte, dat nu in de Wallace Collection te Londen hangt, en een Terborch, nu in het Museum van Los Angeles.

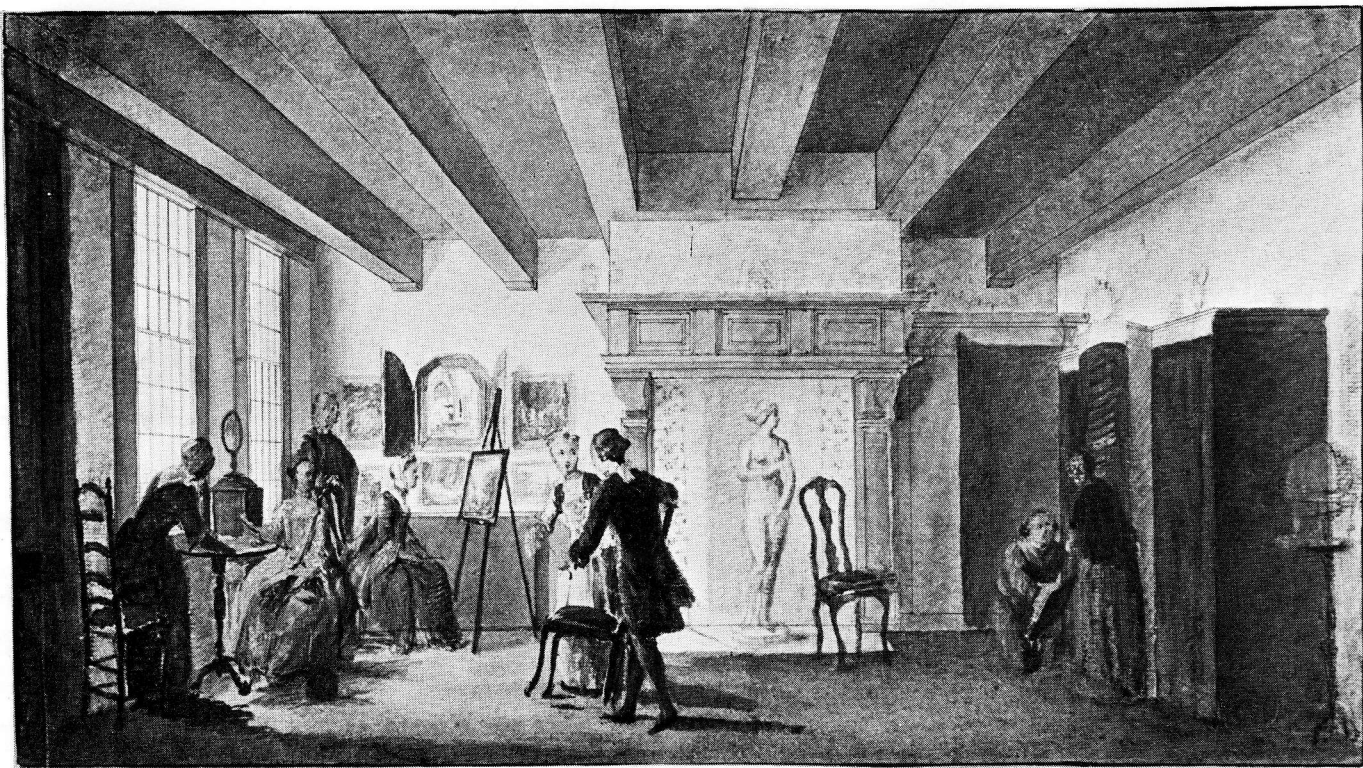
II. Prentuitgave

Ploos' tweede levenswerk was zijn grafische onderneming. Al lang had hij geëxperimenteerd met allerlei technieken en materialen om tekeningen in prente te brengen, d.w.z. facsimile-drukken te maken die de mooiste bladen der oude Hollandse tekenaars in beeld zouden brengen. In 1765 was hij zover dat hij dat plan in de krant kon lanceren en de eerste aflevering van deze reeks via de boek- en prenthandel te koop aanbieden. Ploos zelf had in deze onderneming de rol van uitvinder van het procédé en leider van het atelier.

Want hij drukte niet persoonlijk, en maakte ook lang niet alle platen zelf; daarvoor had hij professionele krachten in dienst, eerst Johannes Körnlein, daarna o.a. Cornelis Brouwer en Bernard Schreuder. De laatste kon zich op den duur niet schikken in het dienstverband, en verliet het atelier met hevige ruzie. Kort daarop deed hij zich kennen als concurrent, en zocht Ploos voortdurend te benadelen. Dit is een affaire geweest, die slechts eindigde met Schreuders dood in 1780, en die Ploos zeer heeft aangegrepen: in heel wat brieven en memoranda heeft hij aan zijn verontwaardiging lucht gegeven. De uitgave van zijn reeks facsimile-drukken heeft Ploos van Amstel voortgezet tot en met 1787. Toen waren 46 prenten verschenen. Later, geruime tijd na Ploos' overlijden, breidde de graveur/uitgever/kunsthandelaar Josi de serie verder uit tot 100 stuks. De oorspronkelijke serie is op de tentoonstelling integraal te zien, in vele gevallen met werktekeningen en proefdrukken, waarvan het Rijksprentenkabinet de grootste verzameling bezit. Van de later verschenen drukken, in de wandeling de "bij-prenten" genoemd, worden hier een aantal der fraaiste specimina getoond.

Het technische procédé van deze 18de-eeuwse facsimile-drukken heeft lange tijd gegolden als een raadsel dat niet te ontsluiten was. Ploos zelf sprak met veel ophef van zijn "uitvinding" en was er op uit deze a.h.w. te laten octrooieren door officiële instanties. Zo gaf hij in 1768 een demonstratie van zijn drukprocédé voor een forum van de Hollandse Mij. der Wetenschappen en Burge-meesters van Amsterdam, en liet zich na afloop daarvan een "Getuig-schrift" toekennen. Een paar jaar later demonstreerde hij zijn vinding voor de Stadhouders, liet hem zelf ook een probeerseltje maken, en werd door de Prins, als dank voor deze en andere diensten begiftigd met een gouden medaille.

In de eerste decennien van deze eeuw heeft Dr. N. G. van Huffel door middel van vele proeven getracht het geheim te verklaren. Hij bracht het daarbij een heel eind, zonder echter voor alle grafische puzzles een oplossing te vinden. In recente analyses door Th. Laurentius is tenslotte gebleken dat Ploos' procédé's veel minder raadselachtig zijn dan men algemeen aannam. Zijn korte

114 George van der Mij, C. Ploos van Amstel ontvangt gasten in zijn "kunstkamer", 1760.

samenvatting moge het principe van de verschillende toegepaste manieren verduidelijken:

Ploos ontwikkelde een methode die op het eerste gezicht erg lijkt op reeds bestaande technieken, maar die bij nader inzien toch nieuw is. Het was het gebruik van poeders met een zeer harde korrel, geplakt op een velletje papier. Enigszins vergelijkbaar dus met ons schuurpapier.

Het hele proces verliep als volgt:

De oorspronkelijke tekening werd op een vel calqueerpapier overgetrokken. Vervolgens werd deze calque met een vel wit papier door de pers gedraaid waardoor de voorstelling vaag op het witte papier overdrukte.

Dit papier, de zgn. doordruktekening, werd aan de achterzijde bestreken met lijm en bestrooid met een poeder (b.v. kopervijzel). Deze tekening werd nu om een geprepareerde etsplaat heengevouwen, vastgeplakt en vervolgens doorgetrokken.

Daar waar een lijn werd getrokken drukten de poederkorrels aan de onderzijde van het papier door de etsgrond op de plaat. Na het etsen met zuur tekende de lijn zich op de plaat af als een reeks putjes. Bij het afdrukken resulteerde dat in een lijn die bestond uit een reeks puntjes die er uitzag als een krijtlijn of een potloodlijn. De mate van fijnheid van het poeder bepaalde of men het effect van een grove krijtlijn of een potloodlijn verkreeg. Ook kon met deze doordrukmethode het gehele oppervlak van de plaat van een toon worden voorzien. Door polijsten was het mogelijk zo'n totaaltoon weer lichter te maken.

Met de mezzotintroulette (d.i. een wielje met reliëfoppervlak aan een handvat) konden plaatselijk in de etsgrond reeksen fijne putjes

worden aangebracht waarmee prachtig penseelstreken werden nagedaan en waarmee zelfs gehele oppervlakten van een toon konden worden voorzien. Ploos rolde de roulette niet direct over de plaat, zoals bij een mezzotint gebruikelijk is, doch over de etsgrond. Daarna werd het roulettewerk met zuur in de plaat geëst. Hiermee verkreeg hij een gelijkmatiger, fijner en duurzamer effect dan bij roulettewerk direct op de koperplaat mogelijk was.

Krijt- en crayontekeningen konden dus het beste worden nagebootst met de doordrukmethode, terwijl voor gewassen inkttekeningen de roulette het aangewezen werktuig was. Zwarte inktlijnen werden echter steeds met doordruk op de plaat gebracht. Wat de kleurendrukken betreft staan we niet langer voor een raadsel. Ploos heeft bewezen voortreffelijk in kleur te kunnen drukken (zie nr. 47, Een boertje, naar A. van Ostade). De kleurendrukmethode was echter zeer tijdrovend en het bleek eenvoudiger om de prenten waarin meer dan twee kleuren voorkwamen met de hand op de afdrukken in te kleuren.

Een goed voorbeeld is "De jongen met de grote hoed" naar Rembrandt (nr. 39) waarin vooral het roodkrijt er zeer natuurgetrouw uitziet. Geen wonder, want het is echt rood krijt en geen gedrukte imitatie, wat het pretendeerde te zijn.

Niettemin zijn de facsimile's, gedrukt van twee of meer platen met verschillende kleuren (b.v. nrs. 40, 43 en 44) buitengewoon geslaagd. Zij hebben ervoor gezorgd dat Ploos van Amstel in de rijen der kleurendrukkers altijd een bijzondere plaats zal blijven innemen.

CATALOGUS

- ☛ Terwille van ruimtebesparing is de naam C. Ploos van Amstel afgekort tot CPvA.
- ☛ Alle werken waarvan geen verblijfplaats is opgegeven berusten in het Rijksmuseum te Amsterdam.
- ☛ Bij de facsimile-prints naar oude tekeningen is de 18de-eeuwse toeschrijving aangehouden.

HET PRENTWERK

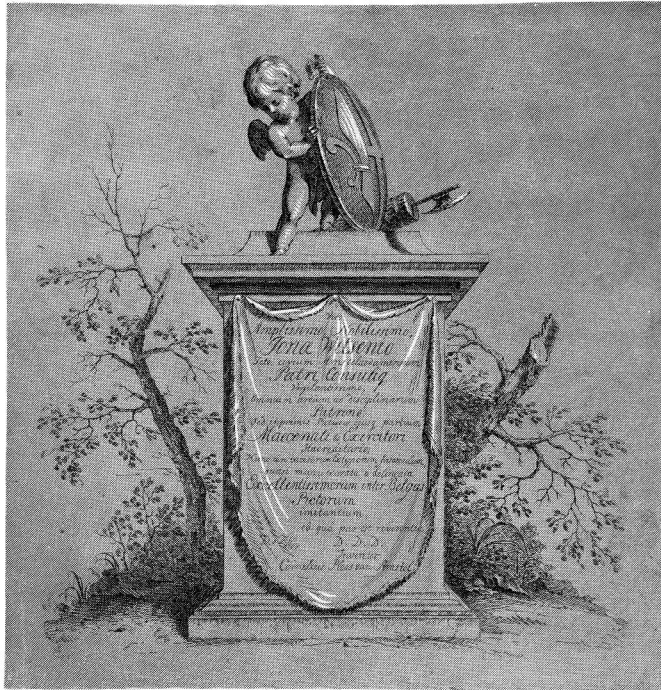
- 1 Naar Adriaen van de Velde (1636-1672), Herder en herderin met vee bij een stroom.
- 2 Naar Herman Saffleven (ca. 1609-1685), Scheepswerfje.
- 3 Naar Herman Saffleven (ca. 1609-1685), Molen bij een werf.
- 4 Naar Frans van Mieris de Oude (1635-1681), Liggend hondje.
- 5 Naar Frans van Mieris (1635-1681), Zittend hondje. Proefdruk.
- 6 Naar Cornelis Visscher (1629-1658), Zittende heer. a) Calque b) Doordruktekening c) Definitieve druk.
- 7 Naar Frans van Mieris (1635-1681), Kaartspelers.
- 8 Naar Gabriël Metsu (1629-1667), Pannekoekbakster.
- 9 Naar Nicolaes Berchem (1620-1683), Veedrijfster op muilezel bij rivier.
- 10 Naar Jan van Goyen (1596-1656), Veemarkt.
- 11 Naar Philips Wouwerman (1619-1668), Man met paard aan de teugel. a) Doordruktekening b) Eerste proef c) Definitieve druk.
- 12 Naar Jan van Goyen (1596-1656), Vismarkt.
- 13 Naar Govert Flinck (1615-1660), Man in jagerskleding.
- 14 Naar Ludolf Bakhuizen (1631-1708), Maangezicht op zee. a) Maculatuurdruk b) Definitieve druk.
- 15 Naar Jan Steen (1626-1679), De ontvanger.
- 16 Naar Jan van der Meer de J. (ca. 1640-ca. 1692), Vallei in bosrijke bergen.
- 17 Naar Jan Saenredam (1565/66-1607), Varkensslager.
- 18 Naar Ludolf Bakhuizen (1631-1708), Vissers bij zonsopgang. a) Maculatuurdruk b) Definitieve druk.
- 19 Naar Cornelis Dusart (1660-1704), Omroeper.
- 20 Naar Adriaen Brouwer (1605/06-1638), Slapende dronken man in een herberg.
- 21 Naar Karel Dujardin (1622-1678), Schaapskooi. a) Calque b) Doordruktekening c) Proefdruk met volle randen d) Definitieve druk.
- 22 Naar Karel van Mander (1548-1606), Luitspelende dame en heer.
- 23 Naar Caspar Netscher (1639-1684), Dame met een snaarinstrument.
- 24 Titelprent, met opdracht aan Burgemeester Jonas Witsen.
- 25 Naar Gerard Ter Borch (1617-1681), Cavalier, dame en page. a) Eerste proef b) Proefdruk met de kaderlijn c) Definitieve druk.

- 26 Naar Cornelis Bega (1620-1664), Boerenbinnenhuis met twee vrouwen.
- 27 Naar Thomas Wijck (ca. 1616-1677), Poort met reiziger en muilezel.
- 28 Naar Jan Luyken (1649-1712), Alchemisten.
- 29 Naar Gerhard van den Eeckhout (1621-1674), Botanicus.
- 30 Naar Allart van Everdingen (1621-1675), Dorp met vijver vol stoffage. a) Doordruktekening b) Definitieve druk.
- 31 Naar Lucas van Leyden (1494-1533), Salomo's oordeel. Proefdruk.
- 32 Naar Simon van der Does (1653/54-na 1718), Kudde geiten en schapen bij ruïne.
- 33 Naar Pieter Saenredam (1597-1665), Kerkinterieur. a) Proefdruk, vóór de grijstonen. b) Definitieve ingekleurde druk.
- 34 Naar Hendrik Avercamp (1585-1634), De koning van Bohemen met zijn gevolg op het ijs. a) Ingekleurde proefdruk zonder onderregel b) Definitieve druk, ongekleurd c) Definitieve druk, ingekleurd.
- 35 Naar Pieter Coopse (werkz. ca. 1675), Rivier met stad in 't verschiet. a) Ongekleurde proefdruk b) Definitieve ingekleurde druk.
- 36 Naar Jacob Esselens (1626-1687), Rivier bij een stad. a) Proefdruk b) Definitieve druk.
- 37 Naar Jan de Bray (ca. 1627-1697), Regenten van het weeshuis te Haarlem. a) Proefdruk b) Definitieve druk.
- 38 Naar Ludolf Bakhuizen (1631-1708), Oorlogsschip op 't Y voor Amsterdam. a) Proefdruk, alleen met grijstonen b) Definitieve druk.
- 39 Naar Rembrandt (1606-1669), Jongen met grote hoed, hangend over onderdeur.
- 40 Naar Gerard Dou (1613-1675), Klavierspeelster. a) Proef van de roodplaat b) Proef van de zwartplaat c) Definitieve druk van 2 platen.
- 41 Naar Abraham Bloemaert (1564-1651), Madonna met het kind in een rozenkrans. a) Druk van de toonplaat b) Definitieve druk van 2 platen.
- 42 Naar Rembrandt (1606-1669), Vrouwje op de rug gezien in deuropening.
- 43 Naar Hendrick Goltzius (1558-1617), Maria Tesselschade. a) Calque b) Voorstudie voor de veranderde hand c) Definitieve druk van 2 platen.
- 44 Naar Anthonie van Dyck (1599-1641), Portret van Jan van Goyen. Definitieve druk van 2 platen.
- 45 Naar Adriaen van Ostade (1610-1685), Interieur met krantlezer. a) Ongekleurde druk b) Definitieve ingekleurde druk.
- 46 Naar Adriaen van Ostade (1610-1685), Violspeler voor een herberg. a) Calque b) Doordruktekening c) Proefdruk vóór de toon d) Contradruk e) Proef met notities f) Proef met zware toon g) Proef met lichtere toon h) Gedeeltelijk ingekleurde proef i) Gedeeltelijk ingekleurde proef met kleurnotities j) Definitieve ingekleurde druk.

HET ATELIER

- 47 Naar Adriaen van Ostade (1610-1685), Zittend boertje. a) Vier koperplaten b) Calque c) Doordruktekening d) Combinatie-drukken van de verschillende platen e) Definitieve druk.

- 48 Naar Jan van Huysum (1682-1749). Door Bernard Schreuder, Een bloem- en een vruchtenstilleven.
- 49 Naar Jan van Huysum (1682-1749). (Door CPvA. zelf?), Bloemstilleven. a) Ongekleurde contourdruk in zwart b) Gedeeltelijk met de penseel gekleurde druk in zwart, c) ingekleurde druk in bruin, op de helft van de ware grootte.
- 50 Naar Jan van Huysum (1682-1749). (Door CPvA. zelf?), Vruchtenstilleven. Etsdruk in zwart, op de helft der ware grootte.
- 51 Naar Jan van Huysum (1682-1749), Bloem- en vruchtenstilleven. 2 tekeningen in kleuren, met verso het wapenmerk van CPvA.
- 52 Naar Aelbert Cuyp (1620-1691), Gemeerde visschersschepen. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 53 Naar Nicolaes Berchem (1620-1683), Herderin met vee bij drenkplaats. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 54 Naar Jacob Cats (1741-1799), Veeherder bij ruïne. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 55 Naar Gerbrand van den Eeckhout (1621-1674), Tekenaar voor een boerenwoning. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 56 Gerbrand van den Eeckhout (1621-1674), De originele tekening voor de prent nr. 55. Pen en penseel in bruin.
- 57 Naar Adriaen van Ostade (1610-1685), Interieur van een boerenwoning. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 58 Naar "Gerbrand van den Eeckhout" (1621-1674) (is: Lambert Doomer 1622/23-1700). Hoge boom en figuren bij een boerenhofstede. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 59 Lambert Doomer (1622/23-1700), Hoge boom en figuren bij een boerenhofstede. De originele tekening van de prent nr. 58. Pen in bruin, penseel in bruin en oker.
- 60 Naar Gerbrand van den Eeckhout (1621-1674), Jongen met een tekening. Uiiigave C. Josi (zie onder nr. 64).
- 61 Naar Roelant Roghman (1627-1692), Gezicht bij Muiderberg. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 62 Naar Antonie van Borssum (1629/30-1677), Molen aan een vaart. Uitgave C. Josi (zie nr. 64).
- 63 Naar Rembrandt (1606-1699), Peinzende jongen. Uitgave C. Josi (zie onder nr. 64).
- 64 Christiaan Josi, Collection d'imitations de dessins . . . commencée par C. Ploos van Amstel . . . continuée et portée au nombre de Cent Morceaux, par C. Josi, Londres, 1821.
- 65 Bundel eigenhandige aantekeningen, brieven, enz., meegebonden in Ploos' handexemplaar van de gedrukte "Berigten wegens een Prentwerk". Oldenburg, Landesbibliothek.
- 66 Geëtt familiewapen van CPvA., gebruikt als waarmerk op de achterzijde van zijn prenten. Calque, doordruktekening, afdruk.
- 67 CPvA. naar George van der Mijn (1726/27-1763), Hand met een appel. Aan de achterzijde inscriptie van CPvA.: "dit is de eerste die naar myne vinding geslaagt is . . . 1758".
- 68 CPvA., Prins Willem V bij het op de plaat brengen van de tekening, geëxposeerd onder nr. 69, 1773. Foto naar een schets in de zgn. Oldenburgse bundel (zie nr. 65).
- 69 Prins Willem V (1748-1806), Appelschillend vrouwtje, 1773. Met onderschrift van CPvA. Door-druktekening voor een facsimile-prent. Verz. Th. Laurentius, Zaltbommel.
- 70 CPvA., Eigenhandig verslag van zijn grafische demonstratie voor Stadhouder Prins Willem V, op 13 maart 1773.
- 71 "Berigten wegens een Prentwerk", de gedrukte aankondigingen van Ploos' prentuitgaven.

24 De titel van het Prentwerk met opdracht aan Burgemeester Jonas Witsen.

- 72 CPvA., Brief aan de plaatdrukker R. Hentzy, 18 maart 1785, over het gebruik van olieverf bij kleurendrukken.
- 73 Verzameling experimenteel materiaal uit het atelier van CPvA.
- 74 "Getuigschrift voor Cornelis Ploos van Amstel Jac. Cornelisz., wegens zyne uitvinding van printdrukken"; de gedrukte uitgave.
- 75 Drie prenten met eigenhandige opdrachten van CPvA., aan resp. Mr. Isaac van Buren, Hendrik Chalou, en Prof. Allamand, alle drie te Leiden.
- 76 CPvA., Scène uit het blijspel Hopman Ulrich. Zwartekunst-prent.

FAMILIELEVEN

- 77 George van der Mijn (1726/27-1763), CPvA. op 40-jarige leeftijd, 1766. Schets in pastelkrijt.
- 78 George van der Mijn (1726/27-1763), Portret van CPvA., 1748. Olieverf op doek. Den Haag, Mauritshuis.
- 79 George van der Mijn (1726/27-1763), Portret van Elisabeth Ploos van Amstel-Troost (1758?). Olieverf op doek. Den Haag, Mauritshuis.
- 80 CPvA., vijf detail-copieën naar een schilderij door Jac. Buys van het gezin van Ploos' ouders, 1756. Tekeningen in kleuren. Verz. Jhr. G. Ploos van Amstel, Middelburg.
- 81 Letterproef van de gieterij der Gebroeders Ploos van Amstel, 1767. Amsterdam, Universiteitsbibliotheek.
- 82 Jan Chalou (1738-1795), Portret van zijn vader Hendrik Chalou. Ets.

85 J. H. Schepp (?), Medaillonportret in pleister van C. Ploos van Amstel.

- 83 Cornelis Troost (1696-1750),
Zijn dochter Elisabeth, bezig een blad uit een kunstboek te bekijken,
Penseeltekening.
Parijs, Fondation Custodia (coll. F. Lugt).
- 84 Cornelis Troost (1696-1750),
Zijn dochter Sara, 1740. Penseeltekening.
- 85 Johann Heinrich Schepp (?) (1736?-na 1791),
Medaillonportret van CPvA. Pleister.
Amsterdam, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
- 86 Cornelis van Hardenbergh (1755-1843),
Wapenborden en grafzerken betreffende de familie (Ploos) van
Amstel in Utrechtse kerken. Twee tekeningen in kleuren.
Verz. Jhr. G. Ploos van Amstel, Middelburg.
- 87 CPvA., Zelfportret op jeugdige leeftijd. Pastel en dekverf op per-
kament.
Amsterdam, Stichting P. & N. de Boer.
- 88 Jacobus Buys (1724-1801),
CPvA. bij het graveerraam, 1766. Olieverf op paneel.
Amsterdam, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
- 90 Jacobus Buys (1724-1801),
CPvA., 1784. Olieverf op paneel.
Amsterdam, Stichting P. & N. de Boer.
- 91 Facsimile-prent naar Jan de Bray (?) (ca. 1627-1697),
Vroeger beschouwd als het portret van Jan van Goyen door Anthonie
van Dyck. De tekening (of de prent) is afgebeeld op het schilderij
door Buys, nr. 90.
- 92 Noach van der Meer (1791-1822) naar Jos. Marinkelle (1732-na 1780),
CPvA. Ets.
- 93 CPvA. Zelfportret, in nis. Ets en roulette.
- 94 Jac. van der Schley (1715-1779) en Reinier Vinkeles (1741-1816),
Portret van CPvA. (in twee staten). Ets.
- 95 (Naar) Jacobus Buys (1725-1801),
Portret van CPvA. Pastel en gouache.
Verz. Jhr. G. Ploos van Amstel, Middelburg.

MAATSCHAPPELIJK LEVEN

- 96 Reinier Vinkeles (1741-1816).
De Tekenzaal boven de Leidse Poort te Amsterdam, 1768. Ets.
- 97 Reinier Vinkeles (1741-1816),
CPvA., voorstudie voor de prent van nr. 96. Potlood, pen in bruin.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 98 Pieter Jan van Liender (1727-1779),
Drie molens aan de Nieuwe Vaart bij Zeeburg te Amsterdam, 1754.
In het midden de houtzaagmolen "Het Fortuyn", waarvan CPvA. in
1786 mede-eigenaar was.
Pen, penseel in zwart en grijs.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 99 Josef Clarot (1770-1820),
Portret van Anton Raphael Mengs (1728-1779), kunstschilder te
Rome, aan wie CPvA. enige exemplaren van zijn prenten schonk.
Zwartekunst-prent.
- 100 Jacob Merz (1783-1807),
Portret van Johann Caspar Lavater (1741-1801), Zwitsers filosoof,
met wie CPvA. correspondeerde. Ets en gravure.
- 101 Jacobus Houbraken (1698-1780) naar Frans van der Mijn (1719-1783),
Burgemeester Jonas Witsen. Ets en gravure.
- 102 Aert Schouman (1710-1792),
Zelfportret. Zwartekunst-prent.
- 103 Aert Schouman (1710-1792),
Brief aan CPvA., 1776. over allerlei kunstzaken.
Verz. Jhr. G. Ploos van Amstel, Middelburg.
- 104 Scheepsmodel van een bark. Nederland, 2de helft 18de eeuw.
- 105 Diploma van de benoeming van CPvA. tot Professor aan de Kunst-
academie te Düsseldorf, 1776.
Amsterdam, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
- 106 CPvA., Verhandeling over de Natuurlijke vereischten in een' Teke-
naar, 1766.
Concept en verbeterde versie in handschrift, en gedrukte tekst.
- 107 CPvA., Redenvoering over de natuurlijke beginselen en kunstmaati-
gen voortgang der Tekenkunst, 1773.
Handschrift, en gedrukte tekst.
- 108 Kwitantie voor CPvA. i.v.m. zijn admisie als makelaar.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 109 CPvA., Aanleiding tot de kennis der Anatomie, in de Tekenkunst.
Amst. 1783, met eigenhandige opdracht aan Christina en Hendrik
Chalon.
Verz. Prof. dr. I. Q. van Regteren Altena, Amsterdam.
- 110 Catalogi van houtverkopingen in 1784 en 1787 waarbij CPvA. als
makelaar optrad.
Houthandel Bontekoning & Aukes N.V., Amsterdam.
- 111 Johann Georg Holtzhey (1729-1808),
Gouden penning, in 1774 door Stadhouders Willem V geschonken
aan CPvA.
Den Haag, Koninklijk Penningkabinet.
- 112 Barend Christiaan van Calker (werkzaam ca. 1765-1795), naar ont-
werp van CPvA.,
Prijs-penning van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen,
a) ex. in goud, b) ex. in zilver.
Zeeuws Museum, Middelburg.

TEKENAAR EN ONTWERPER

- 113 CPvA., Staande en liggende amoretjes, 1765. Twee tekeningen, in
pen en potlood.
Verz. Prof. Dr. I. Q. van Regteren Altena, Amsterdam.
- 114 George van der Mijn (1726/27-1763),
CPvA. ontvangt gasten in zijn "Kunstkamer", 1760. Potlood, pen
en penseel in kleuren.
Parijs, Fondation Custodia (coll. F. Lugt).
- 115 CPvA., Elegant paar in een park, 1758. Pen en penseel in grijs.
Parijs, Fondation Custodia (Coll. F. Lugt).

- 116 Norbert van Bloemen (1672-ca. 1746),
Zelfportret. Rood en zwart krijt.
- 117 CPvA., Ontwerp voor het frontispice in J. Wagenaar, Amsterdam
in zyne opkomst . . . 1760 (met de prent door Reinier Vinkeles en
een fotocopie van de "Verklaring"). Pen en penseel in grijs.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 118 CPvA., Apollo op de Zangberg twee jongelingen bekransend, 1753.
In: R. van Noord en H. de Jong, Carmina (handschrift).
Potlood, penseel in grijs.
Amsterdam, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
- 119 CPvA., De Zuiderkerk te Amsterdam (naar een prent van P. H. Schut,
ca. 1619-na 1660). Pen, penseel in kleuren.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 120 CPvA., Zes scène's uit "Een modern huwelijk" (1748), naar de
prentenserie van William Hogarth. Penseel in grijs. Met bijbehorende
verklaring in 18de-eeuws handschrift.
- 121 CPvA., Voorbeelden voor compositie, proportieeler en perspectief.
Pen en penseel in grijs.
- 122 Julius Quinkhard (1734-1795),
Zelfportret aan tafel, achter hem CPvA., 1757. Olieverf op doek.
- 123 Reinier Vinkeles (1741-1816) naar tekening van CPvA. (1765),
Toneelscène uit het treurspel Titus. Prent in J. Nomsz' Verzamelde
Werken, deel II. Ets.
- 124 Jacobus van der Schley (1715-1779), naar ontwerp van CPvA.,
Titelprent, in: L. W. van Merken, Het Nut der Tegenspoeden. Ets.
- 125 Reinier Vinkeles (1741-1816),
Afbeelding van het grafmonument voor Vondel in de Nieuwe Kerk
te Amsterdam, naar ontwerp van CPvA. in 1772 gebeeldhouwd door
Anthonie Ziesenis (1731-1801). Ets.
- 126 Jacobus van der Schley (1715-1779), naar ontwerp van CPvA.,
Frontispice voor: Jan van Dyk, Kunst- en Historiekundige Beschrij-
ving van alle de Schilderyen op het Stadhuis te Amsterdam, 1758. Ets.
- 127 Jacobus van der Schley (1715-1779),
Vignet met putti waarvan er één het wapen van Amsterdam houdt.
Een ander ontrolt het portret van de scheepstekenaar Adam Silo, dat
geëst werd door CPvA. Ets.
- 128 Jacobus van der Schley (1715-1779),
Opdracht aan Mevrouw Rendorp-Dedel van een muziekwerk, door
Jean Chalon, naar ontwerp van CPvA. Ets en gravure.

VERZAMELINGEN

- 129 Toegangsbewijs voor de kijkdagen der veiling CPvA., op 3 maart
1800 en volgende dagen, op naam van de verzamelaar J. A. Jolles
(1771-1848),
Verz. Prof. Dr. I. Q. van Regteren Altena.
- 130 Catalogi van de publieke veilingen van Ploos' kunstverzamelingen
en bibliotheek.
- 131 CPvA., Brief aan de tekenaar Jan de Beyer, 1777, over het kleuren van
topografische tekeningen.
- 132 CPvA., Schets van de "Kunstkamer" in zijn huis op de Kloveniers-
burgwal, 1758. Potlood.
Verz. Jhr. G. Ploos van Amstel, Middelburg.
- 133 S. Ireland, A picturesque tour through Holland . . . , I, 1790, met
een passage over zijn bezoek aan de verzameling van CPvA., in 1789.
- 134 Jan Stolker, (1724-1785),
Titelblad voor Ploos' "Atlas van Amsterdam", 1777. Pen en penseel
in grijs.
Amsterdam, Gemeentelijke Archiefdienst.
- 135 Jacob de Wit (1696-1754),
Beschilderde deur van een kunstkast, zoals ook door CPvA. werd
gebruikt. Olieverf op paneel.

- 23 Facsimile-prent naar C. Netscher. Om de afdruk zelf is de getekende
grijze rand zichtbaar, waarmee alle exemplaren in het Prentwerk
werden voorzien.
- 136 Filippino Lippi (c. 1457-1504),
Lezende apostel of evangelist. Penseel in bruin en grijs, wit gehoogd
op bruin geprepareerd papier. In getekende omlijsting door Giorgio
Vasari (1511-1574).
Door CPvA. in 1767 geschonken aan de Tekenaacademie.
- 137 Sebastiano del Piombo (c. 1485-1547),
Hemelvaart van Maria. Pen in donkere inkt over zwart krijt, bruin
gewassen en wit gehoogd op grauw papier.
Door CPvA. in 1767 geschonken aan de Tekenaacademie.
- 138 Jan Swart (werkz. Antwerpen (?) en Gouda c. 1525-1530),
Cassandra beweent de vernietiging van Troie. Pen in zwart, bruin
gewassen op blauw en grijs geprepareerd papier, met witte hoogsels.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek QQQ nr. 15.
- 139 Pieter Bruegel de Oude (1525/30-1569), copie,
De pelgrims van Meulebeke. Pen in bruin, op bruin getint papier,
met witte hoogsels.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek BBB nr. 27.
- 140 Pieter Cornelisz, genaamd Kunst (c. 1490-c. 1551),
Het bijstaan der stervenden. Pen in bruin.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek OO nr. 22 (als Lucas Fransch).
- 141 Jacques de Gheyn II (1565-1625),
Een trompetter. Pen in bruin, grijs gewassen.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek X nr. 52 ("Drie stuks met
trompetters").
- 142 Idem, Vier studies van een kikker. In kleuren.
Niet in de veiling CPvA., maart 1800, doch wel met het collectie-
merk L. 3002/4.

- 143 Lambert Lombard (c. 1506-1566),
Staande man, leunend op een boomstronk, 1552. Pen in bruin, grijs
gewassen.
Niet in de veiling CPvA., maart 1800, doch wel met de collectie-
merken: L. 2034 en 3003.
- 144 Anthonie van Borssum (1629/30-1677),
Volewijk met de galg buiten Amsterdam. In kleuren.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek E nr. 42.
- 145 Gerbrand van den Eeckhout (1621-1674),
Zittende jongen. Penseel in grijs over zwart krijt.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek G nr. 37.
- 146 Lambert Doomer (1622/3-1700),
Hoenderpoort en Belvédère te Nijmegen. Pen in bruin, bruin en
grijs gewassen.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek F nr. 60 of Kunstboek N
nr. 33. Collectiemerk: L. 3002 en 3004.
- 147 Pieter Mulier (c. 1615-1670),
De Waterpoort te Leerdam. Penseel in bruin over zwart krijt.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek N nr. 26.
- 148 Rembrandt (1606-1669), toegeschreven,
Liggende leeuw, maar rechts (Ben. A 64). Pen in donkerbruin, wit
gehoogd.
Waarschijnlijk veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek VV, uit de
nrs. 32-42 (telkens: "Een liggende leeuw; krachtig met de pen").
- 149 Hendrik Avercamp (1585-1634),
Vrouw en jongen op een brug. Pen en penseel in kleuren.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek H nr. 21.
- 150 Anthonie van Borssum (1629/30-1677),
Een Overtoom. Pen en penseel in kleuren.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek E nr. 3.
- 151 Antonie Waterloo (c. 1610-1690),
Heiligewegspoort te Amsterdam. Zwart krijt.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek R nr. 18.
- 152 Bartholomeus van der Helst (1613-1670) (copie),
De overlieden van de St. Sebastiaans- of Handboogdoelen te Amster-
dam, 1653. Penseel in zwart en grijs over zwart krijt, wit gehoogd.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek G nr. 19.
- 153 Jacobus Buijs (1724-1801), naar Pieter Saenredam 1641,
Het Oude Raadhuis van Amsterdam. Pen en penseel in kleuren.
Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek W nr. 2.
- 154 Cornelis Troost (1696-1750),
Een kraamkamer, 1748. Pen, penseel in waterverf en dekverf.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek U nr. 4.
- 155 Cornelis Troost (1696-1750),
Feestelijkheden op de Dam ter gelegenheid van de verheffing van
Prins Willem IV in 1747. Penseel en dekverf.
Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
Veiling CPvA., maart 1800, catalogus van schilderijen, enz., p. 13
nr. 68.
- 156 Roelant Roghman (1627-1692),
Het Huis te Schagen, Noord-Holland. Zwart krijt, grijs en licht rood
gewassen.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek KK, omslag 6, uit de nrs. 199-
241: "Huizen, Kasteelen en Sloten in Noordholland en Kennemer-
land, door Roeland Roghman".
- 157 Idem, Het Huis ter Does, tussen Leiden en Leiderdorp. Zwart krijt,
grijs gewassen.
Veiling CPvA., maart 1800, Kunstboek KK, uit de omslagen 3-5,
nrs. 90-198: "Huizen, Kasteelen en Sloten, in Rhijnland, Delfsland,
Schieland, enz., door Roeland Roghman".
- 158 Idem, Het Huis Kenenburg, bij Schipluiden, Z.H. Zwart krijt, grijs
gewassen.
Veiling CPvA., maart 1800, als boven.
- 159 Idem, Het Huis te Warmond. Zwart krijt, penseel in grijs.
Veiling CPvA., maart 1800, als boven.
- 160 Idem, Het Huis te Rhoon, ten Zuiden van Rotterdam. Zwart krijt,
penseel in grijs.
Veiling CPvA., maart 1800, als boven.
- 161 Idem, Het Huis Starrenburg, tussen Rotterdam en Schiedam. Zwart
krijt, penseel in grijs.
Veiling CPvA., maart 1800, als boven.

- 47 C. Ploos van Amstel, Facsimile-prent naar een tekening van Adriaen van Ostade, in vier verschillende stadia van bewerking:
calque, de drie kleurplaten over elkaar, de zwart-plaat, de voltooidde prent.

